

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Pirinen, Hanna

Title: Systemaattista tutkimusta ruotsalaisen keskiajan taiteen mestarista. Albertus Pictor -juhlavuoden satoa. Kirja-arvostelu teoksista: Albertus Pictor. Målare av sin tid 1. Bilder i urval samt studier och analyser (2009) Toim. Pia Melin & Sandquist Öberg, Christina (2009). Albertus Pictor. Målare av sin tid 2. Samtliga bevarade motiv och
Year: 2013

Version:

Please cite the original version:

Pirinen, H. (2013). Systemaattista tutkimusta ruotsalaisen keskiajan taiteen mestarista. Albertus Pictor -juhlavuoden satoa. Kirja-arvostelu teoksista: Albertus Pictor. Målare av sin tid 1. Bilder i urval samt studier och analyser (2009) Toim. Pia Melin & Sandquist Öberg, Christina (2009). Albertus Pictor. Målare av sin tid 2. Samtliga bevarade motiv och språkband med kommentarer och analyser.. Tahiti: taidehistoria tieteenä, 2013(1). <http://tahiti.fi/01-2013/kirja-arvostelut/systemaattista-tutkimusta-ruotsalaisen-keskiajan-taiteen-mestarista-albertus-pictor-juhlavuoden-satoa/>

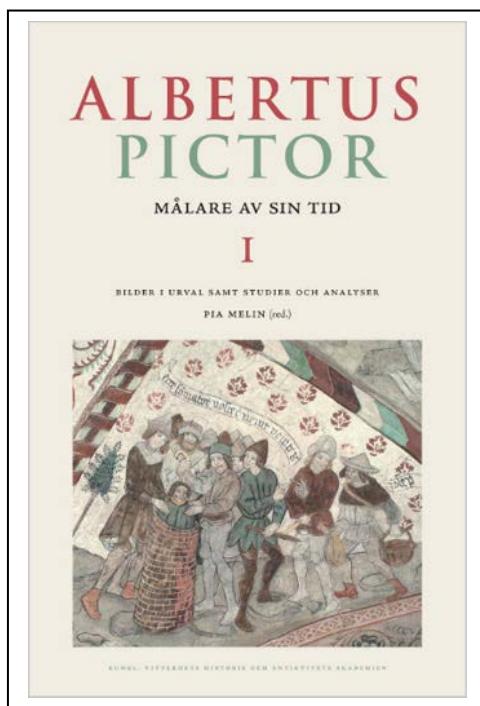
All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Lähdeviite / Please cite the original:

Pirinen, H. (2013). Systemaattista tutkimusta ruotsalaisen keskiajan taiteen mestarista. Albertus Pictor -juhlavuoden satoa. Kirja-arvostelu teoksista: Albertus Pictor. Målare av sin tid 1. Bilder i urval samt studier och analyser (2009) Toim. Pia Melin & Sandquist Öberg, Christina (2009). Albertus Pictor. Målare av sin tid 2. Samtliga bevarade motiv och språkband med kommentarer och analyser. TAHITI: Taidehistoria tieteenä, 2013 (1). Retrieved from <http://tahiti.fi/01-2013/kirja-arvostelut/systemaattista-tutkimusta-ruotsalaisen-keskiajan-taiteen-mestarista-albertus-pictor-juhlavuoden-satoa>

Systemaattista tutkimusta ruotsalaisen keskiajan taiteen mestarista. Albertus Pictor -juhlavuoden satoa

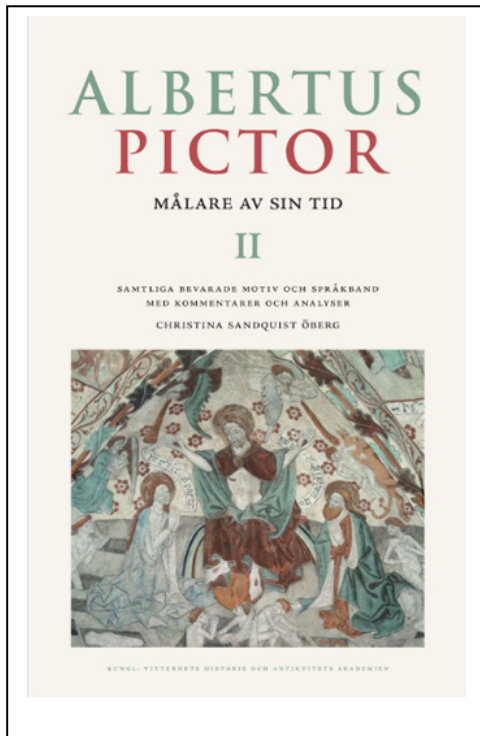
[Hanna Pirinen](#) | 27.3.2013 klo 17.58 | [Kirja-arvostelut](#) | TAHITI [01/2013](#)

Albertus Pictor. Målare av sin tid 1. Bilder i urval samt studier och analyser (2009). Toim. Pia Melin. Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien, 154 sivua.

Sandquist Öberg, Christina (2009). Albertus Pictor. Målare av sin tid 2. Samtliga bevarade motiv och språkband med kommentarer och analyser. Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien, 438 sivua.

Ruotsin keskiajan taiteen tunnetuimman mestarinimen Albertus Pictorin (n. 1440–1509) kuolemasta tuli vuonna 2009 kuluneeksi 500 vuotta. Juhlavuotta valmisteli Tukholman yliopiston taidehistorian laitoksen johdolla vuodesta 2003 vuoteen 2006 toiminut tieteellinen tutkimusprojekti *Albertus Pictor – målare av sin tid*. Riksbankens Jubileumsfondin rahoittaman hankkeen kunnianhimoisen tavoite oli laajentaa ja syventää kuvaa taiteilijasta aikansa kontekstissa erityisesti taidehistoriallisen ja kielitieteellisen tutkimuksen yhdistävin menetelmin. Projektin työtä tehostettiin digitaalikuvauksen ja tietokoneavusteisen tutkimustekniikan avulla. Hanke tuotti suuren yleisön saataville laadukkaan verkkosivuston laajoine kuva-aineistoineen ja linkityksineen [1]. Tulokset julkaistiin muhkeana kaksiniteisenä kokonaisuutena kunniakkaan

tiedejulkaisijan Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien sarjassa.

Saksalaissyntyinen Albertus oli kotoisin pienestä hesseniläisestä Immenhausenin kaupungista. Albertuksen Ruotsiin saapumisen motiivit ovat jääneet hämärään. Yhteydet Ruotsista mannermaalle olivat 1400-luvun jälkipuoliskolla vilkkaita: ruotsalaisella ylimystöllä oli kulttuurisia ja kaupallisia siteitä moniin keskeisiin kaupunkeihin ja organisaatioihin. Katolisen kirkon papistolle Manner-Eurooppa oli osa universaalikirkon eri toimintojen verkostoa, joka tuli varsinkin ylemmälle papistolle tutuksi opiskelujaksoilta ja virkamatkoilta. Ensimmäiset tiedot Albertuksesta Ruotsissa liittyvät hänen toimiinsa Arbogassa vuonna 1465. Vuodesta 1473 alkaen hän asui Tukholmassa ja hoiti toimeksiantonsa pääkaupungista käsin.

Tuotteliaan Albertuksen monipuoliseen toimintaan liittyy enemmän kirjallisia dokumentteja kuin kehenkään muuhun aikakauden taiteilijaan. Näin ollen tutkimuksella on ollut poikkeuksellisen monipuoliset mahdollisuudet on sitten kyse elämäkerrallisesta tutkimuksesta, tilaajayhteyksien ja toimintaverkon selvittämisestä tai aiheiden mukaisesta tutkimuksesta.

Erityiseksi tutkimuskohteeksi Albertuksen tekee tuotannon laajuus ja signeerausten lukuisuus. Signeerauksista yhdeksän on säilynyt tai tunnetaan luotettavasti. Maalarina, helmikirjojana ja työverstaan johtaja-urakoitsijana toimineen Albertuksen tuotantoon kuuluu 36 kirkkointeriööriä pääasiassa Mälarenin laaksossa kattaen Uplannin, Västmanlandin ja Södermanlandin. Tämän kulttuurialueen ulkopuolelle sijoittuu yksittäinen maalaushanke Norrbottenin Nederluleån kirkossa. Albertuksen maalariryhmässä on toiminut useita tekijöitä. Tutkimuksessa on kyetty erottamaan neljästä kuuteen eri kädenjälkeä.

Albertus-juhlavuonna ilmestynyt suurteos piirtää monipuolisen kuvan myöhäiskeskiajan maalarista toimintaympäristössään. Teoksen ensimmäinen osa sisältää kuviin ja Albertukselle attribuoituihin teoksiin keskittyviä tarkasteluja. Taiteilijan biografisia tietoja luotaavan artikkelin on kirjoittanut Jan Svanberg yhdessä Jan Öbergin kanssa. Taidehistoriallista tutkimusta projektissa tehnyt ja Albertuksesta oman väitöskirjansa vuonna 2006 julkaissut Pia Melin valottaa yhdessä artikkelissaan attribuoitukriteereitä ja keskittyy kahdessa muussa artikkelissaan rajattuihin temaattisiin tarkasteluihin. Herman Bengtsson on kirjoittanut esikuvatutkimuksesta ja kuvan funktioista. Historioitsija Göran Dahlbäckin artikkeli valottaa pitäjien maanomistus- ja varallisuussuhteita myöhäiskeskiajalla.

Latinankielisiä tekstejä tutkinut Christina Sandquist Öberg vastaa kirjaksikon toisesta osasta, joka temaattisissa artikkeleissaan keskittyy tekstinauhojen tulkintaan. Toinen painokas lohko teoksessa muodostuu Albertuksen kokonaistuotannon kirkkokohtaisesta teosluettelosta. Systemaattinen

luettelo on malliesimerkki perusteellisen dokumentaation raportoinnista. Se sisältää lyhyen rakennuksen kuvauksen sekä maalausten ja tekstien esittelyn holvien ja muiden sijaintipaikkojen mukaisesti. Kunkin kuva-aiheen ja tekstin sijainti on kohdennettu numeroin kirkon rakennetta hahmottavaan kaavapiirustukseen. Kolmas niin ikään tulevaa tutkimusta erinomaisesti palveleva lohko kattaa aiheenmukaisen hakemiston ja tekstinauhahakemiston.

Projektin tuloksena voitiin tunnistaa uusia, aiemmin löytämättömiä aiheita. Osa tekstinauhoista tulkittiin uudelleen, ja näin aiempi tulkinta muuttui tai täsmentyi. Tutkimuksella on nyt käytössään perusteelliseen kokonaisvaltaiseen dokumentaatioon perustuva esitys Albertus Pictorin tuotannosta. Varhaisempi tutkimus on tuonut esiin keskeisiä piirteitä. Erik Lundbergin monografia Albertus Pictorista (1961) sai jo seuraavalla vuosikymmenellä täsmennystä, kun Henrik Cornellin ja Sigurd Wallinin *Albertus Pictor, Sten Stures och Jacob Ulfssons målare* ilmestyi vuonna 1972. Siitä tuli standarditeos alallaan. Anna Nilsénin väitöskirja *Program och funktion i senmedeltida kalkmåleri. Kyrkmålningar i Mälardalen och Finland 1400–1534* (1986) koskee osin Albertusta ja täydensi siten joitakin tietoja. Ruotsissa kirkkojen systemaattinen inventoiva tutkimus on luonnollisestikin ulottunut jo varhain Mälarenin kulttuurialueen keskiaikaisiin kirkkoihin, joten myös *Sveriges kyrkor* -sarjan niteissä on dokumentoitu runsaasti Albertus-kirkkoja.

Tutkimuksen uudet kohdennukset

Albertus-juhlavuotta valmistelleen tutkimusprojektin tavoitteet olivat aiempaa painokkaammin kielitieteellisiä. Näin ollen etenkin maalaussarjoihin ja kuvaan liittyvistä tekstinauhoista saatiin uutta tietoa, mikä avasi osaltaan uudenlaisen tutkimuksellisen lukutavan maalausten aiheiden ja funktioiden analyysille. Osoittautui, että käytettyä keskiajan kirjallisuutta leimaavat *Vanhan ja Uuden testamentin* tekstit erityisesti *Versio Vulgatan* mukaisessa asussa.

Maalauksiin liittyvien tekstinauhojen tarkka tutkimus avasi aiempaa syvällisemmin myös liturgisten tekstien merkitystä ja maalausten sisältämien viestien kohdentumista kirkkoon kokoontuneelle seurakunnalle. Vertaileva kirjallisuustutkimus vahvisti *Biblia pauperum* -teoksen merkityksen Albertuksen käyttämänä esikuvana. Maalarilla on ollut käytössään ilmeisesti 40-sivuinen puupiirrosversio 1400-luvulta. Jossain määrin myös *Speculum Humane Salvationis* -teos on antanut virikkeitä, vaikkakaan se ei *Biblia pauperumia* tekstivoittoisempaan ole samalla tavoin tunnistettavissa visuaalisista tuotoksista.

Historioitsija Göran Dahlbäckin taulukkomaisesti dokumentoitu katsaus luo oivallisen kuvan tilojen omistussuhteista tarkastelualueella ja antaa samalla viitteitä kirkollisen maalaustyön tilaajista ja maksajista. Vaikuttaa siltä, että Albertus toimi modernin tilauskilpailun periaatteilla ja otti tilauksia keneltä tahansa, jolla oli varaa maksaa. Dahlbäckin taulukoista hahmottuvat selkeästi tilojen (=savujen) omistuksen jakautuminen ja erot omistussuhteissa pitäjien ja alueiden välillä. Savujen suuri määrä ei osoittaudu maalausten toteuttamisen ensisijaiseksi perusteeksi, sillä muutamien tilojen hallitsemisessa pitäjissäkin on ryhdytty suuriin maalaushankkeisiin. Dahlbäckin havainnot vahvistavat aiemmissä tutkimuksissa todetun seikan, että on varmasti tapauksia, joissa verotalonpojista koostuneet seurakuntalaiset ovat itse kustantaneet maalaustyön. Muutamissa tapauksissa tilaajina ovat olleet rälssimiehet ja -naiset. Tosin näissäkin tapauksissa kirkkoherran tai pitäjänkirkon omaisuus saattaa olla suhteellisen huomattava. Esimerkiksi Härkebergassa on vain hiippakunnan ja arkkipiispan vaakunat. Vastaavasti rälssin hallitsemisissa pitäjissä rälssivaakunat ovat yleisiä valtion, arkkipiispan ja hiippakunnan vaakunoiden rinnalla. Arkkipiispa Jacob Ulffson ja

kirjon johtomiehet kannustivat seurakuntia kaunistamaan kirkkoja. Tässä suhteessa Albertus on yksi monista maalaustilauksia toteuttaneista, ei ainoa, mutta attribuoidun tuotannon laajuudessa ainutlaatuinen tekijä.

Kalkitsemiset ja restauroinnit ovat jättäneet jälkensä maalauksiin. Attribuointitutkimuksessa kalkitsematta jäänyt Kumla on tyylihistoriallisesti kiinnostavin, vaikka eivät Kumlankaan maalaukset ole vauriottomia. Ainutlaatuista Albertuksen maalaustuotannossa on sommitelmien eloisuus ja liikkeentuntu. Maalausten plastisuus syntyy taitavasta varjostusten ja heijastusvalojen käytöstä. Hahmojen otsat, leuat ja nenät on kohotettu ja muotoiltu valoilla. Niin ikään lasyyrien käytössä Albertus oli mestarillinen.

Albertuksen maalaamille kirkoille on yhteistä kuvasommittelun yleispiirteinen perusohjelma, joka kuitenkin vaihtelee kirkosta toiseen. Aiheita on jaksotettu sarjoiksi siten, että niissä on sisällöllistä vaihtelua. Variaatiota on myös syklien välisissä kytköksissä. Näin ollen tuloksena on uniikkeja kokonaisuuksia, joille on leimallista taitava tekstin ja kuvan yhdistäminen.

Esikuvagrafiikan tutkimus on pitkään hallinnut pohjoismaista ikonografista tutkimusta. Albertuksen käyttämien mallien jäljittäminen on osoittanut hänen käytössään olleen varsin runsaasti grafiikkaa. Kuvamaailman luonne oli myöhäiskeskiajalla murrosvaiheessa, ja tämä näkyy myös ruotsalaiskirkkojen maalauksissa. Aristokraattisesta hienostuneisuudesta oltiin siirtymässä porvarillisempaan suuntaan. Kalkkimaalauksista kuvastuu maalarin maanläheinen ote.

Myöhäiskeskiajan eurooppalainen kuvasto

Albertus Pictor -tutkimusprojektin ja juhluvuoden anti on kiinnostava virstanpylväs taidehistorian kirjoittamisen kannalta. Aiemmin tehdyn inventoivan ja kartoittavan perustutkimuksen pohjalta on päästy syvällisemmin erittelemään sitä, mitä on yhden taiteilijan ja hänen työpajansa oevren historiallinen ja monitieteinen tulkinta merkitysten rakentamisprosessina. Albertus Pictorin tapauksessa ruotsalaisen perinteikkään taidehistoriallisen tutkimuksen aiemmat tulokset tietyin osin täsmentyivät ja syvenivät, etenkin kielitieteellisen tutkimuksen on tuomalla lisällä. Samoin taustoitusta pitäjänkirkkojen taloudelliseen todellisuuteen on syventänyt kuvaa seurakuntayhteisöstä uskonnollisena ja taloudellisena yhteenliittymänä.

Taidehistorian tieteenalan kannalta esikuvia tunnistava ikonografinen kartoitus on Albertuksen kohdalla tullut pääsääntöisesti suoritetuksi. Eurooppalaisen myöhäiskeskiajan grafiikan yhteydet toteavista ja tunnistavista havainnoista on aika siirtyä synteettisempiin eurooppalaiseen kulttuuriperintöön ja monitasoiseen visuaaliseen maailmaan kytkeytyviin pohdintoihin.

Hanna Pirinen on taidehistorian yliopistotutkija ja dosentti Jyväskylän yliopistossa

Viittet:

1. www.albertuspictor.com